

سند حمایت طلبی کنترل سرطان در ایران

با تمرکز بر پیشگیری و شناسایی زودهنگام

مقدمه

سرطان یکی از مهم‌ترین چالش‌های سلامت عمومی در ایران است و بار بیماری، هزینه‌های درمانی، ناتوانی و مرگ‌ومیر ناشی از آن روندی رو به افزایش دارد. شواهد اپیدمیولوژیک نشان می‌دهد که بیش از ۴۰ درصد سرطان‌ها قابل پیشگیری‌اند و بخش قابل توجهی نیز در صورت شناسایی زودهنگام قابل درمان یا کنترل هستند.

با توجه به پیچیدگی عوامل اجتماعی، زیست‌محیطی، فرهنگی و اقتصادی مؤثر بر سرطان، تدوین یک سند حمایت‌طلبی ملی برای هم‌افزایی سیاست‌ها در حوزه پیشگیری و تشخیص زودهنگام، رصد عوامل خطر و تقویت نظام سلامت ضروری است.

اهداف کلان سند

- ارتقای آگاهی عمومی و سیاست‌گذاران درباره اهمیت پیشگیری و کنترل سرطان
- تقویت سیاست‌های پیشگیری، غربالگری و تشخیص زودهنگام سرطان‌ها
- کاهش مواجهه مردم با عوامل خطر محیطی، شغلی و سبک زندگی
- تقویت نظام دیده‌بانی، ثبت، پایش و مدل‌سازی بار سرطان
- گسترش خدمات دیجیتال شامل تله‌مدیسین و هوش مصنوعی
- مداخله مؤثر در عوامل قطعی سرطان‌زا در زنجیره مواد غذایی و محیط
- بسیج اجتماعی و چندبخشی برای کنترل سرطان

محورهای کلیدی سند حمایت‌طلبی

۱. عوامل اجتماعی تعیین‌کننده سلامت (SDH)

سرطان تنها یک بیماری نیست؛ محصول ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و محیطی است.

اقدامات پیشنهادی

- لحاظ کردن نابرابری‌های اقتصادی-اجتماعی در برنامه‌های پیشگیری
- بهبود دسترسی همه اقشار به خدمات غربالگری و تشخیص زودهنگام
- پایش وضعیت اشتغال، درآمد، سواد سلامت و تغذیه خانوار
- تقویت خدمات حمایت اجتماعی برای گروه‌های محروم

۲. آلودگی‌های محیط‌زیست و عوامل محیطی

آلودگی هوا، آب، خاک و مواد غذایی از جمله عوامل افزایش سرطان‌ها در کشور است.

اقدامات پیشنهادی

- پایش مستمر آلودگی‌های محیطی
- کنترل منابع تولید آلودگی‌های صنعتی و شهری

- ارزیابی سلامت‌محور طرح‌های توسعه
- تقویت استانداردها و نظارت بر آلاینده‌های هوا، آب و خاک

۳. سبک زندگی و فرهنگ

رفتارهای مرتبط با سبک زندگی بخش قابل توجهی از بروز سرطان را توضیح می‌دهد.

اقدامات پیشنهادی

- ارتقای سواد سلامت در خصوص تغذیه سالم، کنترل وزن، فعالیت بدنی و خواب
- اصلاح الگوهای فرهنگی تغذیه ناسالم، مصرف دخانیات، مواد مخدر و الکل
- برنامه‌های آموزشی مبتنی بر رسانه، مدرسه و فضای مجازی
- بسیج مردم و مشارکت داوطلبانه در برنامه‌های پیشگیری

۴. عوامل خطر سرطان و لزوم کنترل آنها

عوامل خطر شناخته‌شده شامل دخانیات، الکل، تغذیه ناسالم، کم‌تحرکی، چاقی، آلودگی، عفونت‌ها، و مواجهات شغلی هستند.

اقدامات پیشنهادی

- مداخله در افزایش مالیات بر دخانیات
- توسعه برنامه‌های ترک دخانیات
- ترویج رفتارهای محافظتی در محیط‌های کاری و صنعتی

۵. غربالگری و شناسایی زودهنگام

یکی از مؤثرترین راه‌های کاهش مرگ‌ومیر.

پیشنهادهای

- انجام پیمایش‌های ملی برای نیازسنجی وضعیت غربالگری
- بازنگری برنامه‌های فعلی غربالگری بر اساس شواهد حاصل از ارزیابی برنامه‌ها
- هدایت مؤثر ارجاعات در شبکه بهداشت و درمان
- تقویت زیرساخت آزمایشگاهی و تشخیصی برای تشخیص زودهنگام سرطان‌های قابل پیشگیری

۶. تله‌مدیسین و هوش مصنوعی

تحول دیجیتال می‌تواند شکاف‌های دسترسی و کیفیت خدمات را پر کند.

پیشنهادهای

- توسعه کلینیک‌های مجازی برای مشاوره، پیگیری، غربالگری و ارزیابی خطر
- استفاده از الگوریتم‌های هوش مصنوعی در ارزیابی خطر
- تحلیل داده‌های ثبت سرطان برای پیش‌بینی روندها با بهره‌گیری از هوش مصنوعی
- تقویت پرونده الکترونیک سلامت با بهره‌گیری از هوش مصنوعی

۷. عوامل قطعی سرطان‌زا در مواد مصرفی

یکی از تهدیدهای مهم، باقیمانده سموم کشاورزی در میوه و سبزی و محصولات غذایی است.

اقدامات

- شناسنامه‌دار کردن باغات و مزارع
- پایش تصادفی محصولات غذایی در بازار
- کنترل چرخه توزیع سموم و کودهای غیرمجاز
- اجرای طرح مداخلاتی برای کاهش مصرف سموم خطرناک

۸. احیای برنامه‌های "شهر سالم"

بازگرداندن برنامه‌های شهر سالم می‌تواند زیرساخت اجتماعی کنترل سرطان را ایجاد کند.

سیاست‌ها

- تقویت محیط‌های پاک (هوای سالم، غذای سالم، حمل‌ونقل امن)
- گسترش فضاهای فعالیت بدنی
- مشارکت مدیریت شهری در سلامت مردم

۹. نظام دیده‌بانی و رصد ذی‌نفعان

برای کنترل سرطان، نیاز به یک سیستم دیده‌بانی پویا داریم.

ابتکارات

- ایجاد نظام پایش و ثبت عوامل خطر در سطح ملی
- نقشه ذی‌نفعان در حوزه سرطان (دولت، شهرداری، بخش خصوصی، جامعه مدنی)
- رصد مداخلات و میزان اثرگذاری آنها در زمان

۱۰. توجه به عوامل روان‌شناختی

فشار روانی، افسردگی، اضطراب و مشکلات سایکولوژیک بر رفتارهای سلامتی و پاسخ درمانی بیماران اثر مستقیم دارد.

اقدامات

- ادغام خدمات سلامت روان در برنامه‌های کنترل سرطان
- مشاوره‌های مبتنی بر روان‌درمانی و حمایت اجتماعی
- تقویت تاب‌آوری روانی جامعه

۱۱. تغییرات اقلیم و مدل‌سازی اثرات آن بر سرطان

گرمایش زمین، آلودگی هوا، تغییر الگوهای کشاورزی و افزایش آلاینده‌ها، خطر بروز سرطان را تغییر می‌دهد.

پیشنهادهای

- انجام مطالعات ملی مدل‌سازی اقلیم-سرطان
- پایش منطقه‌ای اثر تغییرات اقلیم بر عوامل خطر
- طراحی سیاست‌های پیشگیرانه برای مناطق پرخطر

۱۲. ثبت سرطان (Cancer Registry) و سنتینل سایت‌ها

یک ثبت جامع، شفاف و به‌روز، پایه برنامه‌ریزی ملی است.

اقدامات پیشنهادی

- تقویت مراکز سنتینل ثبت سرطان
- توسعه و تقویت برنامه کشوری ثبت سرطان
- همکاری میان بخشی (آزمایشگاه‌ها، بیمارستان‌ها، بخش خصوصی)
- ایجاد برنامه‌های اکسترا برای ثبت اقدامات کاهش ریسک

ذی‌نفعان کلیدی و مسئولیت‌های آنان در اجرای سند حمایت‌طلبی کنترل سرطان

اجرای موفق برنامه ملی کنترل سرطان نیازمند مشارکت هماهنگ مجموعه گسترده‌ای از دستگاه‌ها، نهادها، ارگان‌های دولتی، غیردولتی، علمی، خصوصی و مردمی است.

۱. وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

مسئولیت‌ها و وظایف

- سیاست‌گذاری، تدوین و ابلاغ برنامه‌های ملی کنترل سرطان
- تقویت نظام پیشگیری، غربالگری و تشخیص زودهنگام
- توسعه و تقویت سامانه کشوری ثبت سرطان
- توسعه سامانه‌ها و سنتینل سایت‌های رصد عوامل خطر مرتبط با سرطان
- ساماندهی ارجاعات در شبکه بهداشت و درمان
- انجام پیمایش‌های ملی درباره عوامل خطر و وضعیت غربالگری
- همکاری در کنترل عوامل سرطان‌زای محیطی و غذایی

۲. معاونت بهداشت

وظایف خاص‌تر

- اجرای برنامه‌های کاهش خطر از جمله نظارت بر سلامت مواد غذایی، آب، آلودگی‌ها و باقیمانده سموم
- تقویت برنامه «شهر سالم» در همکاری با شهرداری‌ها
- پایش و رصد عوامل اجتماعی تعیین‌کننده سلامت
- ارتقای سواد سلامت مردم در موضوع پیشگیری از سرطان
- ادغام مراقبت‌های تسکینی در سطح اول ارائه خدمت

۳. معاونت درمان

وظایف

- تقویت شبکه تشخیص، آزمایشگاه‌ها و مراکز سرطان
- ارتقای کمیت و کیفیت خدمات تشخیص زودهنگام از جمله تصویربرداری و پاتولوژی و ویزیت متخصص و فوق تخصص‌ها
- کاهش تأخیر در درمان و تسهیل ارجاعات تخصصی
- توسعه مراقبت‌های حمایتی-تسکینی

۴. معاونت تحقیقات و فناوری

وظایف

- حمایت از تحقیقات اپیدمیولوژیک و مدل سازی سرطان از جمله مدل های مبتنی بر تغییرات اقلیم
- توسعه فناوری های هوش مصنوعی در ریسک سنجی، غربالگری و تشخیص

۵. سازمان حفاظت محیط زیست

مسئولیت ها

- پایش آلودگی هوا، آب و خاک و انتشار گزارش های شفاف
- مداخله در کنترل منابع آلاینده صنعتی و شهری
- همکاری با وزارت جهاد کشاورزی در کنترل سموم کشاورزی
- مشارکت در برنامه های «شهر سالم» و سلامت محور کردن سیاست های محیطی

۶. وزارت جهاد کشاورزی و سازمان استاندارد

وظایف

- کنترل و نظارت بر باقیمانده سموم در محصولات غذایی
- شناسنامه دار کردن باغات و مزارع تولید محصولات پرریسک
- تدوین و نظارت بر استانداردهای کشاورزی سالم
- مدیریت زنجیره تأمین مواد غذایی سالم

۷. سازمان غذا و دارو

وظایف

- کنترل کیفیت محصولات غذایی، مکمل ها، مواد مصرفی و فرآورده های کشاورزی
- نظارت بر تبلیغات مواد غذایی و ترکیبات سرطان زا
- تنظیم مقررات کاهش ریسک ترکیبات مضر

۸. شهرداری ها و مدیریت شهری

نقش ها

- احیای برنامه «شهر سالم» در حوزه های حمل و نقل، محیط، تغذیه و تحرک
- توسعه فضاهای فعالیت بدنی، فضای سبز و محیط های پاک
- مشارکت در کمپین های آگاهی بخشی سرطان ها
- اعمال مقررات محیطی برای کاهش آلودگی شهری

۹. مجلس شورای اسلامی

وظایف

- تصویب قوانین حمایتی در حوزه پیشگیری از سرطان
- تعیین مالیات بر دخانیات، الکل و آلودگی های صنعتی

- حمایت از بودجه ثبت سرطان، پژوهش‌ها و برنامه‌های پیشگیرانه
- نظارت بر اجرای قوانین سلامت‌محور

۱۰. رسانه‌ها، صداوسیما، فضای مجازی و پلتفرم‌های اجتماعی

وظایف

- ارتقای سواد سلامت جامعه
- فرهنگ‌سازی درباره سبک زندگی سالم
- اطلاع‌رسانی درباره خطرات محیطی، غذایی و سبک زندگی مرتبط با سرطان
- مشارکت در بسیج مردم برای برنامه‌های کنترل سرطان

۱۱. سازمان‌های مردم‌نهاد، خیرین و انجمن‌های تخصصی سرطان

نقش‌ها

- حمایت از بیماران مبتلا به سرطان و خانواده‌های ایشان
- مشارکت در آگاهی‌بخشی، کمپین‌ها و جمع‌آوری داده‌های میدانی
- پیگیری سیاست‌های سلامت‌محور
- مشارکت در غربالگری‌های جامعه‌محور بر اساس استانداردها و الزامات وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

۱۲. بخش خصوصی، صنعت و شرکت‌های بزرگ

وظایف

- رعایت استانداردهای محیطی و کاهش آلودگی صنعتی
- همکاری در پایش عوامل خطر شغلی
- مسئولیت اجتماعی برای پیشگیری از سرطان
- آموزش کارکنان، اجرای برنامه‌های غربالگری سرطان‌ها بر اساس استانداردها و الزامات وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و اجرای برنامه‌های ترک دخانیات و تغذیه سالم

۱۳. دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقاتی و فرهنگستان‌ها

مسئولیت‌ها

- تولید شواهد علمی برای سیاست‌گذاری
- انجام پژوهش‌های حوزه اپیدمیولوژی، SDH، مدل‌سازی اقلیمی، AI و عوامل خطر
- آموزش متخصصان و گسترش مهارت‌های تشخیصی نوین
- همکاری با وزارت بهداشت در تدوین دستورالعمل‌ها

۱۴. وزارت علوم، وزارت آموزش و پرورش

وظایف

- آموزش سواد سلامت در مدارس و دانشگاه‌ها
- گنجاندن پیام‌های پیشگیری از سرطان در محتوای درسی

- همکاری در اجرای کمپین‌های سلامت نوجوانان و جوانان

۱۵. سازمان برنامه و بودجه

نقش‌ها

- تأمین و تخصیص بودجه پایدار برای برنامه‌های پیشگیری و غربالگری سرطان‌ها
- حمایت مالی از برنامه کشوری ثبت سرطان و سنتینل سایت‌ها برای رصد عوامل خطر سرطان
- تأمین بودجه پژوهش سلامت‌محور در حوزه سرطان

۱۶. قوه قضاییه و سازمان تعزیرات

مسئولیت‌ها

- برخورد با تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان مواد غذایی و شیمیایی سرطان‌زا
- نظارت بر قاچاق سموم کشاورزی
- حمایت حقوقی از حقوق سلامت شهروندان

۱۷. نیروهای مسلح (برای برنامه‌های جمعیتی بزرگ)

نقش‌ها

- اجرای برنامه‌های پیشگیری و غربالگری در محیط‌های نظامی بر اساس الزامات و استانداردهای وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
- ترویج سبک زندگی سالم میان کارکنان

۱۸. خانواده‌ها، جامعه مدنی و شهروندان

وظایف

- پیروی از رفتارهای سالم در زندگی روزمره
- مشارکت در غربالگری‌ها و برنامه‌های عمومی
- همکاری در بسیج اجتماعی و اطلاع‌رسانی
- مطالبه‌گری از سیاست‌گذاران برای محیط سالم

۱۹. شرکت‌های فناوری، استارت‌آپ‌ها، اپلیکیشن‌های سلامت

نقش‌ها

- توسعه پلتفرم‌های تله‌مدیسن
- مدل‌سازی هوش مصنوعی برای ارزیابی خطر، غربالگری و تشخیص زودهنگام
- پایش سبک زندگی و عوامل خطر
- همکاری با نظام سلامت برای ارائه خدمات سلامت دیجیتال

۲۰. شورای عالی بیمه؛ سازمان‌های بیمه‌گر (بیمه سلامت، تأمین اجتماعی، بیمه‌های تکمیلی)

نقش‌ها و مسئولیت‌ها

پوشش مالی پیشگیری، غربالگری و تشخیص زودهنگام

- رایگان کردن خدمات تشخیص زودهنگام سه سرطان پستان، روده بزرگ و دهانه رحم با پوشش بیمه‌ای خدمات.
- حمایت بیمه‌ای از خدمات مشاوره تغذیه، مشاوره ترک دخانیات، فعالیت بدنی و سلامت روان.
- ارائه بسته‌های تشویقی برای افراد دارای رفتارهای سلامت‌محور.
- پوشش بیمه‌ای روش‌های تشخیصی نوین مبتنی بر هوش مصنوعی و ابزارهای تله‌مدیسین.
- تقویت پرداخت مبتنی بر عملکرد (Pay for Performance) در بیمارستان‌ها و مراکز تشخیصی.
- کاهش پرداخت از جیب مردم برای خدمات تشخیص و درمان بر اساس برنامه پزشکی خانواده و نظام ارجاع

نقش بیمه در مدیریت عوامل خطر

- هم‌افزایی با وزارت بهداشت برای اجرای بسته‌های مداخله‌ای کاهش خطر سرطان (چاقی، سیگار، الکل).
- قرارداد با مراکز ترک دخانیات، تغذیه سالم و ورزش‌درمانی.

مشارکت در ارایه داده‌های هزینه شده سرطان

- ایجاد نظام پایش هزینه‌های سرطان برای سیاست‌گذاری اقتصادی.

حمایت از بیماران سرطانی

- بهبود پوشش داروهای اصلی، اقدامات تشخیصی تکمیلی، شیمی‌درمانی و رادیوتراپی.
- ارائه بسته‌های حمایت از خانواده‌های آسیب‌پذیر.

۲۱. شورای عالی سلامت و امنیت غذایی کشور

نقش‌ها و مسئولیت‌ها

هم‌افزایی بین‌بخشی برای کنترل سرطان

- هماهنگ‌سازی فعالیت تمام دستگاه‌ها در حوزه عوامل اجتماعی تعیین‌کننده سلامت (SDH)
- یکپارچه‌سازی سیاست‌ها در حوزه محیط زیست، کشاورزی، غذا و سلامت.
- ایجاد سازوکارهای مشترک برای کنترل آلودگی هوا، آب و خاک به عنوان عوامل خطر سرطان.

پایش و حکمرانی داده‌ها

- ایجاد یک نظام متمرکز برای پایش عوامل خطر سرطان در سطح ملی.
- هماهنگی برای دسترسی و تبادل داده‌ها میان وزارتخانه‌ها (محیط زیست، کشاورزی، بیمه‌ها).
- ارائه گزارش سالیانه از بار سرطان با تأکید بر اثرات محیطی، اقلیمی و اجتماعی.

سیاست‌گذاری کلان در حوزه سلامت و امنیت غذایی

- تدوین مقررات مشترک برای کنترل باقی‌مانده سموم کشاورزی در محصولات غذایی.
- نظارت عالیه بر شناسنامه‌دار کردن باغات و تولیدکنندگان مواد غذایی پرخطر.
- حمایت از برنامه‌های ارتقای ایمنی غذایی و تغذیه سالم در جمعیت.
- حمایت از تداوم برنامه شهر سالم

پیگیری و اعمال ضمانت اجرایی

- معرفی الزامات قانونی برای کنترل عوامل سرطان‌زا در صنعت، کشاورزی و محیط.
- ایجاد مکانیسم‌های الزام‌آور برای اجرای تصمیمات ملی در دستگاه‌های اجرایی.
- نظارت بر اجرای برنامه شهر سالم در سطح ملی و استانی.

حمایت از عدالت در سلامت و رفع نابرابری‌ها

- طراحی سیاست‌های ملی برای کاهش نابرابری‌های اجتماعی-اقتصادی مؤثر بر بروز سرطان.

- تمرکز بر مناطق محروم، حاشیه‌نشین و استان‌های پرفشار از نظر عوامل خطر.

حمایت از مدل‌سازی و آینده‌پژوهی سرطان

- حمایت از پژوهش‌ها در حوزه تغییر اقلیم و اثرات آن بر بروز سرطان.
- مشارکت در ساخت مدل‌های پیش‌بینی خطر سرطان در کشور.

۲۲. سازمان‌های بین‌المللی

وظایف

- ارائه استانداردهای جهانی
- انتقال تجربه کشورهای موفق

این سند حمایت‌طلبی تلاش دارد تا با نگاه چندبخشی، اجتماعی و علمی، مسیر روشنی برای کنترل سرطان در کشور ترسیم کند. اقدام هماهنگ میان وزارت بهداشت، شهرداری‌ها، سازمان محیط‌زیست، مجلس، رسانه‌ها، دانشگاه‌ها و جامعه مدنی ضروری است. تنها با **پیشگیری**، **شناسایی زودهنگام**، **مدیریت عوامل خطر و تقویت نظام ثبت و پایش** می‌توان بار سرطان را در ایران کاهش داد.